

نشریه علمی

آینده پژوهی انقلاب اسلامی

(پاییز ۱۴۰۰، سال ۲، شماره ۳: ۶۰-۳۷)

شاپا چاپی: ۳۶۷۴ - ۲۷۱۷
شاپا الکترونیکی: ۳۶۶۶ - ۲۷۱۷

شناسایی مطلوبیت‌های کلیدی تحولات آینده جنبش‌های بیداری اسلامی از منظر آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران

سیدشهاب‌الدین حجازی*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۸

چکیده

مقاله حاضر با هدف شناسایی مطلوبیت‌های بیداری اسلامی از منظر آرمان‌های انقلاب اسلامی به رشته تحریر درآمده و بر مبنای هدف، یک تحقیق «توسعه‌ای» محسوب می‌شود. جامعه آماری شامل ۳۲ نفر از خبرگان مرتبط با حوزه بیداری اسلامی بوده که به روش گلوله برفی شناسایی و به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. به منظور گردآوری اطلاعات مورد نیاز جهت تدوین ادبیات تحقیق، از «مطالعات کتابخانه‌ای» با استفاده از «ابزار فیش برداری» و در خصوص جمع‌آوری داده‌های واقعی نیز از «مطالعات میدانی» با استفاده از ابزارهای «مصاحبه نیمه ساختاریافته» و «پرسش‌نامه بسته» استفاده شده است. پرسش‌های مصاحبه و پرسش‌نامه از دو جنبه روایی ظاهری و محتوا توسط صاحب‌نظران تأیید شده است. با استفاده از نرم‌افزار Spss نیز ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) ۰/۸۲۶ محاسبه شد که بیانگر پایایی بالای پرسش‌نامه است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های کمی جمع‌آوری شده، از «آماره‌ها یا پارامترهای توصیفی» و همچنین به منظور رتبه‌بندی اهمیت گزاره‌های پرسش‌نامه، از «روش آنتروپی شانون» استفاده شده است. در پایان از میان گزاره‌های احصا شده، ۱۵ مؤلفه به عنوان مطلوبیت‌های کلیدی انتخاب شدند و سه مؤلفه «آگاهی و برانگیختگی امت اسلامی»، «بازگشت جهان اسلام به هویت اسلامی» و «شفاف شدن شاخص‌های اسلام ناب از اسلام آمریکایی» توسط خبرگان به عنوان بااهمیت‌ترین مطلوبیت‌های بیداری اسلامی برگزیده شدند.

کلیدواژه‌ها: بیداری اسلامی؛ تحولات آینده؛ انقلاب اسلامی؛ مطلوبیت.

مقدمه

سخن از بیداری اسلامی، سخنی ناآشنا و جدید نیست؛ زیرا سالیان سال و قرون متمادی است که این بحث در میان اندیشمندان مطرح بوده و مصلحان بزرگی، دغدغه چنین امر خطیری را داشته‌اند و در این راه خطرپذیری کرده و هزینه‌هایی را به جان خریده‌اند؛ اما مشیت الهی بر آن تعلق گرفت که تجلی آن زحمات و سختی‌ها در عصر حاضر نمایان گردد و رستاخیز عظیم اسلامی همگان را متحول سازد و روحی دوباره بر پیکر امت اسلامی دمیده شود (کربلایی نظر و پارسانیا، ۱۳۹۲: ۶۷). بیداری اسلامی اصطلاحی است که برای بیان جنبشی مبتنی بر آگاهی و عمل سیاسی و بر بنیاد اسلام‌خواهی شکل گرفته است (مرادپور دهنوی، ۱۳۹۹: ۸۵). بیداری اسلامی جنبشی اجتماعی، فکری و سیاسی در جهان اسلام است که در دو قرن گذشته در جهان اسلام شکل گرفته و بالنده شده است و هدف آن، احیای هویت، ارزش‌ها و احکام اسلامی در جامعه و مبارزه با استعمار، استبداد، بی‌عدالتی، ظلم، کفر و نقد نظام غیردینی و ناعادلانه جهانی است (فوزی، ۱۳۹۲: ۱۲۴).

امروزه بیداری اسلامی به‌عنوان یک پدیده و اتفاق مهم در دنیای معاصر به‌خصوص جهان اسلام شناخته می‌شود. در حال حاضر مسلمانان با بازشناسی هویت اسلامی خود خواهان حاکمیت ارزش‌های اسلامی بر جوامع‌شان هستند. بیداری اسلامی با شاخصه‌هایی نظیر استکبارستیزی، امروزه توجه همه جهانیان را به خود جلب کرده است (عبدالحسین‌زاده و لطیفی، ۱۳۹۲: ۱۳۱). درحقیقت چندین دهه است که پدیده اسلام‌گرایی و پیدایی و رشد جنبش‌های اسلامی در سراسر کشورهای مسلمان و حتی در کشورهای برخوردار از اقلیت‌های مسلمان، تبدیل به یکی از مهم‌ترین پدیده‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جهان معاصر شده است. این پدیده تنها در سطح ملی یعنی در درون کشورهای موردنظر نمود نداشته، بلکه در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی نیز خودنمایی کرده و سیاست‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی را تحت تأثیر خود قرار داده است (احمدی، ۱۳۹۰: ۱۳). بیداری اسلامی به‌معنای حالت برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی، تجدید حیات اسلام در کالبد فرد و جامعه، دعوت مجدد به اسلام، احیای ارزش‌های اسلامی و

بازگشت به خویشتن اسلامی است. عمده‌ترین هدف بیداری اسلامی، بازگرداندن دین به عرصه زندگی فردی و اجتماعی است (صوفی نیارکی، ۱۳۹۱: ۳۰-۲۹). حوادث و رویدادهای جاری در جهان اسلام، محیط سیاسی جهان اسلام و جامعه جهانی را به شدت تغییر داده است. تحولات بیداری اسلامی، کشورهای متعدد اسلامی از آفریقای غربی تا جنوب فیلیپین و نیز مسلمانانی که در سایر نقاط جهان پراکنده هستند را تحت تأثیر قرار داده است (التمی، ۱۳۹۹: ۱۳۱).

بی‌تردید، انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان راه بدیل، نقش غیر قابل اغماضی بر حرکت‌های اسلامی منطقه داشته است و این اندیشه‌ها و آرمان‌ها، الهام‌بخش بیداری و حرکت‌های اسلامی در منطقه شده است (جعفری، ۱۳۹۹: ۱۸). انقلاب اسلامی مقوله بیداری اسلامی در جهان اسلام را یکی از مهم‌ترین اهداف، وظایف و رسالت‌های تعریف شده برای خود می‌داند؛ به طوری که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به صراحت بر این موضوع تأکید شده است. در مقدمه، فصول و اصول قانون اساسی ج.ا. ایران مطالب و قوانینی وجود دارد که راه‌گشای بیداری اسلامی است. امتیازات و شاخصه‌هایی در قانون اساسی ج.ا. ایران است که الزاماتی برای ملت و دولت ایران ایجاد کرده است و دربردارنده الزاماتی برای امت اسلامی است. بزرگ‌ترین امتیاز این قانون «اسلامی» بودن آن است و براساس آن، راه ترویج اسلام و صدور انقلاب اسلامی به سراسر جهان را می‌گشاید. این قانون منهای مختصات زمانی و مکانی ایران اسلامی، می‌تواند راهنما و الگو برای کشورهای اسلامی باشد. این قانون توانایی و ظرفیت بالایی جهت نظریه‌پردازی در ارتباط با بیداری اسلامی دارد و می‌تواند در جایگاه منشوری جهانی برای بیداری اسلامی قرار گیرد و در ابعاد علمی و عملی و در پایداری و توسعه بیداری اسلامی در کشورهای اسلامی و حتی اروپا و آمریکا تأثیر بگذارد (جوهری، ۱۳۹۸: ۱۳۸).

حضرت امام خمینی^(ره) همواره بر بیداری همه ملت‌ها، صرف‌نظر از جغرافیایی که در آن قرار دارند، تأکید کرده و مبارزه را در هر جا که باشد، مدنظر دارند. ایشان می‌فرمایند: «برای من مکان مطرح نیست، آنچه مطرح است، مبارزه بر ضد ظلم است. هر جا بهتر این مبارزه صورت بگیرد آن جا خواهم بود» (امام خمینی^(ره)، ۱۳۸۲: ۳۰۱).

درخصوص لزوم ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «دومین نکته، لزوم ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان است؛ نقطه متعالی و والایی که بیداری ملت‌ها را باید سمت‌وسو دهد و آنان را به آن نقطه برساند. با شناسایی این نقطه است که می‌توان نقشه راه را ترسیم کرد و اهداف میانی و نزدیک را در آن مشخص نمود. این هدف نهایی نمی‌تواند چیزی کمتر از «ایجاد تمدن درخشان اسلامی» باشد (مقام معظم رهبری، ۹ اردیبهشت ۱۳۹۲).

از سوی دیگر؛ در سند چشم‌انداز توسعه کشور، الهام‌بخش بودن جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ تصریح گردیده است. این سند در افق ۱۴۰۴، ایران را کشوری توسعه‌یافته و دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، توأم با حفظ هویت اسلامی، انقلابی و الهام‌بخش در جهان اسلام، همراه با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل ترسیم نموده است. در این میان، در صورت فقدان یک چشم‌انداز روشن درخصوص مقوله بیداری اسلامی، ج.ا. ایران می‌تواند با چالش‌های زیر مواجه شود:

- شناخت ناکافی درخصوص گروه‌های اسلام‌گرای فعال در کشورهای اسلامی و عدم تشخیص درست جایگاه مقوله بیداری اسلامی بر پایه اسلام ناب محمدی^(ص) در نزد جریان‌های اسلامی، ممکن است سبب محاسبات اشتباه در حمایت یا عدم حمایت از خیزش‌های اسلامی شود.
- برخورد منفعلانه با تحولات آینده بیداری اسلامی در کشورهای اسلامی، به واسطه عدم وجود یک چشم‌انداز روشن از مطلوبیت‌های بیداری اسلامی، ممکن است سبب غافلگیری سیاست‌مداران ج.ا. ایران و متولیان بیداری اسلامی در مقابل تحولات آینده جهان اسلام گردد.

بر این اساس، دغدغه اصلی منتج به انجام این تحقیق، ابهام در مطلوبیت‌های بیداری اسلامی از منظر متولیان حوزه بیداری اسلامی می‌باشد. به همین منظور، سؤال اصلی تحقیق عبارت است از: «با توجه به آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی ایران، مطلوبیت‌های تحولات آینده جنبش‌های

بیداری اسلامی از منظر متولیان حوزه بیداری اسلامی در جمهوری اسلامی ایران باید چه گزاره‌هایی باشد؟»

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱- تعریف بیداری اسلامی

درباره بیداری اسلامی، مانند بسیاری دیگر از مفاهیم جدید، تعریفی مورد توافق و یکسانی وجود ندارد و در واقع اندیشمندان تلاش نموده‌اند از منظر و دیدگاه و دریافت‌هایی که داشته‌اند، آن‌را تعریف و تفسیر نمایند؛ بنابراین بیشتر تعاریفی که از بیداری اسلامی پدید آمده از سوی اندیشمندان مسلمانی بوده که دغدغه بیدارگری داشته‌اند (الویری، ۱۳۹۰: ۱۱). در ادامه به تعدادی از این تعاریف اشاره شده است:

- «بیداری اسلامی» یعنی حالت برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت‌های این منطقه انجامیده و قیام‌ها و انقلاب‌هایی را پدید آورده که هرگز در محاسبه شیاطین مسلط منطقه‌ای و بین‌المللی نمی‌گنجد؛ خیزش‌های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبان آن‌ها را مغلوب و مقهور ساخته است (مقام معظم رهبری، ۲۶ شهریورماه ۱۳۹۰).
- «بیداری اسلامی» حرکتی است که ملت‌های مختلف مسلمان می‌توانند در ذیل آن به نحوی، به بازسازی شخصیت و هویت عزت‌مندانه و شرافت‌مندانه خود بپردازند. این حرکت تا آنجا می‌تواند مهم و گسترده به شمار آید که قرن معاصر را می‌توان دوره «بیداری اسلامی» نام‌گذاری کرد (مرتضوی، ۱۳۹۲: ۹).
- «بیداری اسلامی» به معنای زنده‌شدن دوباره در پرتو اسلام اصیل است که در پناه آن استقلال، عدالت و همه آموزه‌ها و ارزش‌های متعالی بار دیگر زنده می‌شود و حیات می‌یابد (صفوی و ابراهیمی کیانی، ۱۳۹۴: ۱۶۰).

۲- بیداری اسلامی براساس اسناد بالادستی

دیدگاه قرآن: هدف غایی و مطلوب بیداری اسلامی در نظر قرآن، رسیدن به قرب الهی و انسان کامل شدن است. لازمه این کار نیز تکوین نظامی است که در آن، مکتب الوهیت و ایده توحید تحقق یابد و انسان در آن نظام بتواند به تکامل برسد؛ از بند دنیا و نقایص خود خارج شود و زمینه برای حیات حقیقی و مستمر او ذیل ایده توحید فراهم شود (یوسفی و رضایی اصفهانی، ۱۳۹۲: ۱۲-۱۳). خداوند متعال در قرآن کریم بارها و بارها بر پیروزی نهایی مستضعفان و محرومان و سیادت و بزرگی ایشان بر پهنه گیتی و شکست قدرت های ظالم و مستبد تأکید نموده است؛ از جمله در آیه ۵ سوره قصص فرموده است: «وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ»؛ «و ما اراده کرده ایم که بر مستضعفان زمین منت نهمیم و آنان را پیشوایان و وارثان زمین قرار دهیم». خداوند در آیات فراوانی، استقلال امت مسلمان را گوشزد کرده است: «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»؛ «خدا هرگز برای کافران نسبت به اهل ایمان راه تسلط باز نخواهد کرد» (نساء، ۱۴۱). البته باید توجه داشت این استقلال بی شک می بایست برآمده از شناخت و اراده خود ملت های مسلمان باشد. خداوند متعال در آیه ۱۱ سوره رعد می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ»؛ «خداوند سرنوشت هیچ قومی و را تغییر نمی دهد، مگر آن که آن ها خود تغییر دهند».

دیدگاه قانون اساسی ج.ا.ایران: انقلاب اسلامی مقوله بیداری اسلامی در جهان اسلام را یکی از مهم ترین اهداف، وظایف و رسالت های تعریف شده برای خود می داند؛ به طوری که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به صراحت بر این موضوع تأکید شده است. مطابق اصل ۱۵۴ قانون اساسی «جمهوری اسلامی ایران، سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم می شناسد؛ بنابراین در عین خودداری کامل از هر گونه دخالت در امور داخلی ملت های دیگر، از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می کند».

دیدگاه امام خمینی^(ع): بیداری اسلامی یکی از پدیده های چند دهه اخیر است که در

کشورهای اسلامی اتفاق افتاده و تحولات بسیاری را در جوامع مسلمانان ایجاد نموده است. این تحول عظیم تحت تأثیر اندیشه‌های قوی و تأثیرگذار بوده است. یکی از این اندیشه‌های تأثیرگذار که موجب تحولات بسیاری در جهان گردید، اندیشه و گفتمان امام خمینی^(ره) است (سیرکی، ۱۳۹۹: ۱۹۹). امام از بزرگ‌ترین پایه‌گذاران بیداری اسلامی در جهان است که خود به‌طور مستقل انقلابی عظیم در کشور ایران به‌وجود آوردند و به ملت ایران بیداری و هوشیاری آموختند. اکنون بعد از سال‌ها کشورهای عربی و اسلامی با الگوگرفتن از ابعاد فکری و انقلابی حضرت امام در قیام علیه ستمگران به‌پاخواستند و جنبش‌های اسلامی را به‌وجود آوردند (قاسمی آرانی، ۱۳۹۲: ۱۲۸). امام همواره بر صدور تجربه‌های حاصل از انقلاب اسلامی برای بیداری دیگر کشورها تأکید می‌ورزیدند و در همین خصوص می‌فرمایند: «ما به تمام جهان تجربه‌های مان را صادر می‌کنیم و نتیجه مبارزه و دفاع با ستمگران را بدون کوچک‌ترین چشم‌داشتی، به مبارزان راه حق انتقال می‌دهیم و مسلماً محصول صدور این تجربه‌ها، جز شکوفه‌های پیروزی و استقلال و پیاده‌شدن احکام اسلام برای ملت‌های دربند نیست» (امام خمینی^(ره)، ۱۳۸۲: ۳۲۵).

دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی): حضرت آیت‌الله خامنه‌ای یک مرجع و مجتهد شیعه هستند و نیز رهبر نظام جمهوری اسلامی؛ پس به مسائل دنیای اسلام از دیدگاه یک اسلام‌شناس کاملاً مسلط هستند. آیت‌الله خامنه‌ای در میان رهبران دنیای اسلام به‌دلیل تخصص‌شان در مذهب و فقه تشیع بهتر می‌توانند نظریه‌پردازی کنند. به‌طور کلی بیداری اسلامی با تشیع به یک عمقی رسیده که این نکته مهمی است.

نقش و تأثیرگذاری رهبر معظم انقلاب در فرآیند بیداری اسلامی را می‌توان در سخنرانی‌های چند سال اخیر که با موضوع بیداری اسلامی بوده است، مشاهده نمود. برای آگاهی از دیدگاه‌های معظم‌له، مهم‌ترین بیانات ایشان در قالب شاخص‌هایی در جدول زیر آمده است (جلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۴-۱۵۳):

جدول ۱. شاخص‌های بیداری اسلامی مستخرج از بیانات رهبر معظم انقلاب

شاخص‌های بیداری اسلامی	
<p>شفاف شدن مرز بین اسلام ناب و اسلام آمریکایی؛ دفاع از مظلوم و ملت‌های تحت ستم و عدالت خواهی؛ مبارزه با ظلم و یک‌جانبه‌گرایی؛ تکیه بر فرهنگ اصیل اسلامی در مقابل فرهنگ غرب؛ نقش رهبری دینی.</p>	<p>اسلام خواهی؛ مردمی بودن؛ استقلال خواهی و آزادی خواهی؛ مبارزه با استبداد و خودکامگی حکام اقتدارگرا در منطقه؛ ضد استعمار، ضد سلطه، ضد غرب و ضد آمریکا؛ دفاع از آرمان فلسطین و ضدیت با صهیونیسم؛</p>

سند چشم‌انداز توسعه کشور: در سند چشم‌انداز توسعه کشور، الهام‌بخش بودن جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ تصریح گردیده است. این سند در افق ۱۴۰۴، ایران را کشوری توسعه‌یافته و دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، توأم با حفظ هویت اسلامی، انقلابی و الهام‌بخش در جهان اسلام، همراه با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل ترسیم نموده است (اکرمی‌نیا، ۱۳۹۲: ۳۴).

سیاست خارجی برگرفته از اصول و مبانی انقلاب اسلامی: سیاست خارجی ج.ا. ایران بر پایه اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی بنا شده است. این اصول و مبانی، بعد از انقلاب اسلامی در تمامی دولت‌ها، راهنمای رفتار و کنش سیاست خارجی ج.ا. ایران در عرصه بین‌المللی قرار گرفته است (جعفری و قاسمی، ۱۳۹۳: ۷۰). مهم‌ترین اصول و مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران عبارتند از نفی سلطه‌گری، حمایت از مستضعفان و جنبش‌های آزادی‌بخش، حمایت و دفاع از مسلمانان، عدم مداخله در امور داخلی کشورها و احترام متقابل. این اصول حاکم بر سیاست خارجی ج.ا. ایران نشان‌دهنده موضع‌گیری‌های خاصی است و با توجه به اصول حمایت از مستضعفان و جنبش‌های آزادی‌بخش و همین‌طور حمایت و دفاع از مسلمانان به‌عنوان اصول و مبانی انقلاب اسلامی، به دنبال دفاع از هویت و تمامیت ارضی و ارزشی خود و همین‌طور سایر

کشورهای اسلامی است و این حمایت و سیاست‌ها به هیچ رو بر بنیاد تهاجم و توسعه‌طلبی نسبت به کشورهای منطقه قرار نگرفته است (آدمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۴).

۳- نقش و جایگاه انقلاب اسلامی ایران در بیداری اسلامی

انقلاب اسلامی نقطه عطف جریان بیداری اسلامی بود که این جریان را در جهان و جهان اسلام وارد مرحله نوینی کرد. در این تکامل حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) با رهبری نظام مبتنی بر شریعت و الگوواره مترقی ولایت فقیه، در استمرار و تداوم بخشیدن به این جریان نقش ویژه‌ای در جهان داشته‌اند. انقلاب اسلامی موقعیت والایی در جریان بیداری اسلامی دارد و به این دلیل که رسالت انقلاب اسلامی احیای هویت اسلامی بوده است، از این رو بیداری اسلامی در دولت - ملت‌های مختلف و رستاخیر روح معنویت در اقصا نقاط جهان را مرهون انقلاب اسلامی و رهبران آن می‌دانند (چهرآزاد، ۱۳۹۹: ۲۳۵).

انقلاب اسلامی ایران، به‌عنوان سرآغاز بیداری اسلامی معاصر، رسالت آگاهی‌رسانی به مردم کشورهای منطقه پیرامون فرصت‌ها و چالش‌های خیزش‌های انجام‌شده را برعهده دارد. از سوی دیگر، آگاه‌سازی مردم کشورهایی که هنوز بیداری اسلامی در آن‌جا فراگیر نشده است، رسالت دیگری است که انقلاب اسلامی بر دوش دارد و بنیان‌گذار انقلاب از آن با عنوان صدور انقلاب یاد می‌کردند (مبینی مقدس و عبدسرمدی، ۱۳۹۲: ۱۰۳). انقلاب اسلامی مقوله بیداری اسلامی را در جهان اسلام و در کل عالم، همواره یکی از مهم‌ترین اهداف تعریف‌شده برای خود می‌داند؛ چراکه از یک طرف این انقلاب خود از جنس بیداری اسلامی بوده و از طرف دیگر، صدور این پیام احیاگر را از اصلی‌ترین وظایف و رسالت‌های خود می‌داند (بشیر، ۱۳۹۲: ۱۳). رشد و بالندگی و موفقیت‌های انقلاب اسلامی، درحقیقت الهام‌بخش بیداری اسلامی و مؤثر در جلوه‌های آن است. پیشرفت جمهوری اسلامی درحقیقت نماد یک الگوی زنده برای ملت‌هاست (عزیزان، ۱۳۹۱: ۴۵). به‌واقع آموزه‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی مبتنی بر عدالت اجتماعی، مردم‌سالاری دینی، استقلال و آزادی است که توانسته به تلفیقی از جمهوریت و اسلامی دست یابد، الگوی بسیاری از جنبش‌ها و خیزش‌های مردمی است (حاتمی، ۱۳۹۲: ۱۰۷-۱۰۶).

صدور انقلاب اسلامی، یعنی صدور معنویت اسلام در چارچوب توحید و شریعت اسلامی، عنصر اساسی در بیداری جوامع اسلامی و جهان مستضعفان است، به شرطی که این تعامل و ارتباط براساس شیوه‌های مناسب صورت پذیرد (فتحی، ۱۳۹۳: ۷۲). به‌واقع، آموزه‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی مبتنی بر عدالت اجتماعی، مردم‌سالاری دینی، استقلال و آزادی که توانسته به تلفیقی از جمهوریت و اسلامیت دست یابد، الگوی بسیاری از جنبش‌ها و خیزش‌های مردمی است. از این رهگذر می‌توان گفت که انقلاب اسلامی ایران، نقطه عطفی در بیداری اسلامی چهار سال اخیر به‌شمار می‌رود (مسعودنیا و رضایی، ۱۳۹۴: ۱۵).

علی‌رغم ادعای برخی اندیشمندان غربی که به نوعی خواهان القای این نکته‌اند که انقلاب ایران تأثیرات قابل توجهی در فراسوی مرزهای خویش نداشته و دچار نوعی بحران مشروعیت گردیده است، ادعاها و مسائل مورد تأکید جنبش‌های اخیر، چیزی غیر از این موضوع را اثبات می‌نمایند؛ چراکه جنبش‌های اخیر با پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای انقلاب اسلامی ایران، نشان از وجود نوعی مکانیزم اشاعه در این اتفاقات و رخداد‌های اخیر است (اطه‌ری و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۴). غرب برای جلوگیری از ایجاد جمهوری اسلامی دیگری در منطقه، همه اقدامات تأمینی، تدافعی و تهاجمی خود را به کار گرفته است. با این حال، آنچه گسترش یافته است الگوهای انقلاب ایران بوده‌اند (حسینی، ۱۳۹۰: ۳۶).

یکی از وجوه تمایز انقلاب اسلامی ایران با سایر انقلاب‌های بزرگ جهان وجه مسالمت آمیز بودن آن است که موجب شده وجوه نرم و گفتمانی بر سایر وجوه آن ارجحیت یابد؛ لذا ایجاد گفتمانی جدید در روابط بین‌الملل و ارائه انگاره‌هایی نوین برای تغییر در نظام منطقه‌ای و بین‌المللی و ملت‌های آزاد جهان به ویژه ملل مسلمان با استفاده از قدرت نرم، یکی از ویژگی‌های مهم انقلاب اسلامی محسوب می‌شود که می‌توان بخشی از شاخصه‌های آن را در تحولات جهان عرب در سال ۲۰۱۱ مشاهده کرد (عباسی، ۱۳۹۹: ۳۳).

این تجربه متفاوت در تکوین، تثبیت و هژمون‌شدن یک گفتمان در قالب پارادایم اسلام سیاسی، انسان مسلمان مستأصل و ناامید از مکاتب مدرن و سنتی ناکام را به تبعیت از آن به تکاپو انداخت و

امید رهایی از استبدادهای وابسته در پرتو تمسک به اسلام را قوت بخشید. در این راستا جریان‌های اسلام‌گرا به بازبینی اندیشه‌های سیاسی در اسلام پرداختند و با بازخوانی دال‌های شناور اسلام، آن‌ها را برای کاربست در قدرت سیاسی، حول دال مرکزی حکومت اسلامی مفصل‌بندی کردند (نباتیان، ۱۴۰۰: ۸).

۴- پیامدها و دستاوردهای بیداری اسلامی

مهم‌ترین پیامدها و دستاوردهای بیداری اسلامی را می‌توان این‌گونه بیان نمود:

- ایجاد شور و نشاط اجتماعی و احیای خودباوری دینی و اجتماعی در ملت‌های مسلمان؛
- نفوذ و تحکیم روابط اسلامی بین ملت‌ها و دولت‌ها و فراهم‌شدن زمینه‌های هم‌گرایی مسلمانان؛
- فراهم‌آمدن فرصت برای پیگیری مطالبات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود به‌ویژه در مورد قدرت‌های سلطه‌گر؛
- قدرت‌گیری و رشد اقتدار جنبش‌های اسلامی در مقابل رژیم صهیونیستی؛
- از میان‌رفتن یا تضعیف پایگاه‌ها و حامیان رژیم صهیونیستی در کشورهای اسلامی دارای تجربه بیداری اسلامی (ولایتی، ۱۳۹۲: ۴۲).

۵- موانع فراوری بیداری اسلامی

در تاریخ بسیاری از انقلاب‌ها و جنبش‌ها ملاحظه می‌شود که مصلحان و پیشگامان، در پیش‌برد نهضت خود گام‌هایی مؤثر برداشته و آن‌را به پیروزی می‌رسانند، ولی پس از چندی از موفقیت باز مانده و در محقق‌ساختن اهداف انقلاب با شکست روبه‌رو می‌شوند. این موضوع می‌تواند ناشی از آفت‌زدگی باشد که از درون و بیرون نهضت، از میان راه بر جسم و جان آن نشسته و مانع به‌بارنشستن آن شده است. بنابراین قاعده فلسفی که تاریخ تکرار می‌گردد، بسیاری از آفت‌ها و آسیب‌های مخاطره‌انگیز که مانع تحقق آرمان‌ها می‌شود، در نهضت‌های آغازین پس از حادثه عاشورا و نیز جنبش‌های بیداری اسلامی در عصر کنونی مشترک بوده است؛ اما

از آن‌جا که پدیده بیداری اسلامی در عصر حاضر برای استکبار جهانی و صهیونیسم اهمیت ویژه‌ای یافته و به دلیل خطری که از ناحیه آن احساس می‌کنند، بررسی و تحلیل آن‌را در دستور کار خود قرار داده و برای شناسایی و یافتن راه‌های مقابله و به انزوا کشیدنش، تمام تلاش و همت خود را به کار بسته‌اند تا این حرکت را با چالش‌های جدی مواجه کنند، پرداختن به آفت‌ها و آسیب‌هایی که در دوره معاصر این پدیده را تهدید می‌کند، به‌منظور یافتن شیوه‌های برون‌رفت از آن، ضرورتی دوچندان دارد (محمودی، ۱۳۹۸: ۱۲۴).

حرکت بیداری اسلامی در مسیر دستیابی به اهداف خود با چالش‌ها و موانع متعددی روبرو است. برخی از این چالش‌ها ناشی از نقاط ضعف جامعه اسلامی، بعضی برگرفته از ضعف‌های ماهیتی و ساختاری نهضت‌های بیداری اسلامی و برخی هم متأثر از عوامل خارجی است (مرادخانی، ۱۳۹۲: ۴۲). آسیب‌شناسی درونی مستمر بیداری اسلامی همراه با واقع‌گرایی و اعتدال موجب خواهد شد تا نقاط ضعف این حرکت مورد ارزیابی قرار گرفته و تلنگری خواهد بود برای کسانی که مسئولیت خطیری در این عرصه به‌عهده‌دارند (دهشیری و نجاتی‌آرانی، ۱۳۹۱: ۲۹۹). برخی از عوارض و جنبه‌های منفی که خیزش‌های اسلامی و جنبش‌هایی که آن‌را نمایندگی می‌کنند - البته بخشی از فعالیت خود - گریبان‌گیر آن هستند را می‌توان به‌شرح زیر برشمرد:

- سطحی‌نگری و عدم درک صحیح تعالیم اسلامی؛
- نادیده گرفتن نظرات مجتهدان و فقهای اسلامی؛
- خودباختگی و تقلید از فرهنگ غرب و دور شدن از هویت اسلامی؛
- یأس و وادادگی در برابر فشارهای دشمن؛
- برگزیدن شیوه‌های نادرست مبارزاتی؛
- تحریک و تطمیع از سوی نظام سلطه و
- تحجر (ولایتی، ۱۳۹۲: ۴۲).

پیشینه تحقیق

عباسی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «بازتاب‌های سازه‌انگارانه انقلاب اسلامی ایران بر تحولات انقلابی جهان عرب» به این نتیجه رسیده است که با توجه به وجه فرهنگی و ماهیت مسالمت‌آمیز انقلاب اسلامی ایران و بازتاب‌های انگاره‌ای و گفتمانی آن بر آغاز روند جدید بیداری اسلامی در جهان عرب و نیز قابلیت نظریه سازه‌انگاری در مطالعه تحولات گفتمانی، فرهنگی، هویتی و اجتماعی و نیز شناخت انسانی و روابط بین‌ذهنی، نظریه سازه‌انگاری می‌تواند به مطالعه و بررسی بازتاب‌های انقلاب اسلامی ایران بر تحولات پردازد.

مطلبی (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی تحولات، حرکت‌ها و خیزش‌های انقلابی - اجتماعی مسلمانان در کشورهای خاورمیانه عربی و شمال آفریقا پرداخته و به این نتیجه رسیده است که این تحولات از سال ۲۰۱۰ تا به امروز مبتنی بر نگرش‌های متعدد و از زوایای مختلف مورد توجه تحلیل‌گران، اندیشمندان و نظریه‌پردازان قرار گرفته است؛ چنان‌که برخی ذیل نظریات دموکراسی خواهی، لیبرال دموکراسی، بهار عربی، بیداری عربی و بیداری انسانی و برخی دیگر در قالب سلفی‌گرایی، بنیادگرایی و رادیکالیسم اسلامی تلاش دارند این مهم را تبیین و تحلیل نمایند. نتایج و یافته‌های تحقیق بازگوکننده این مهم است که نظریه بیداری اسلامی در مقایسه با نظریه‌های رقیب به واسطه استنتاج از راه بهترین تبیین تنها نظریه‌ای است که می‌تواند هویت واقعی این رخدادهای انقلابی را از حیث ساختاری، معرفتی - عقیدتی و رفتاری تبیین نماید و نیات و اهداف واقعی این خیزش‌های اسلامی مردمی را تحلیل کند.

سیرکی (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی چگونگی تأثیرگذاری اندیشه امام بر بیداری اسلامی پرداخته که یافته‌ها حاکی از آن است که امام با نقادی مدرنیته و تمدن جدید و نیز با برجسته‌سازی تمدن ایرانی اسلامی، با تأکید بر مفاهیمی مانند استقلال، آزادی و اسلام ناب محمدی و هم‌چنین با حاشیه‌رانی تمدن مدرن غربی، با انتقاد از مدرنیته، انتقاد از عقلانیت ابزاری غربی و هم‌چنین با انتقاد از مفهوم آزادی غربی، به حاشیه‌رانی این تمدن پرداخته و الگویی برای بیداری اسلامی و انقلابی برای سایر کشورها و ملت‌های مظلوم و ستمدیده جهان ترسیم نموده است.

رنجکش (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های بیداری اسلامی با تأکید بر مفهوم اشاعه سازه‌انگاری» تلاش نموده تا با رویکردی توصیفی - تحلیلی و با استمداد از مفاهیم و مفروضه‌های موجود در نظریه سازه‌انگاری، به تحلیل جایگاه سیاست منطق اشاعه در تأثیرپذیری جنبش‌های بیداری اسلامی از انقلاب اسلامی ایران بپردازد. در واقع آنچه نوشتار حاضر بر مبنای مفهوم اشاعه معتقد به آن است، تأثیرپذیری جنبش‌های بیداری اسلامی از مفاهیم، ارزش‌ها و هنجارهای انقلابی و اسلامی ایران به صورت خودجوش و به‌مثابه الگویی از حکومت دینی - اسلامی بوده است.

جبلی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «سناریوهای آینده جریان بیداری اسلامی در تونس» به بررسی تحولات سیاسی - اجتماعی و جریان بیداری اسلامی در تونس پرداخته‌اند که با توجه به عدم قطعیت‌های احصاشده، برای تبیین آینده تحولات بیداری اسلامی در تونس سه سناریوی اصلی ارائه نموده‌اند. سناریوی اول، سناریوی نوزایی است که می‌تواند مورد نظر و مطلوب ایران باشد. سناریوی بعدی سناریوی شکست خیزش که رقیب و بدیل بیداری اسلامی است که به نظر می‌رسد مورد نظر و مطلوب آمریکایی‌ها و غربی‌ها است و سناریوی آخر، سناریوی پیشروی دشوار است که سناریوی حد وسط می‌باشد و تحقق آن با دشواری‌های خاصی روبه‌رو خواهد بود.

نوری تل‌زالی و فلاح‌پیشه (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان «آینده اسلام سیاسی در مصر با تأکید بر جریان‌ات اسلام‌گرا» بر اساس نتایج تجزیه و تحلیل پیشران‌ها و روندهای اسلام سیاسی در مصر، ترتیب وقوع سناریوهای محتمل در آینده اسلام سیاسی مصر را در سه شکل تداوم و توسعه اسلام سیاسی، عادی‌شدن و استحاله بیداری اسلامی و مهار و کنترل بیداری اسلامی بیان نموده و نتیجه گرفته‌اند؛ سناریوی تداوم و توسعه بیداری اسلامی نسبت به سناریوهای دیگر از قوت و احتمال بیشتری برخوردار است.

هراتی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «سناریوهای آینده تعامل دوسویه آینده انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی» با شیوه سناریونویسی به بررسی آینده تعامل «بیداری اسلامی» و «گفتمان انقلاب

اسلامی ایران» پرداخته و در این خصوص سه سناریوی کلان بر شمرده است. اول؛ سناریوی «تأثیر منفی» و تضعیف‌کننده که براساس آن هر دو موضوع مورد بحث بر یکدیگر تأثیر منفی و تضعیف‌کننده خواهند داشت. دوم؛ سناریوی «بی‌تأثیر» که براساس آن هر دو بر یکدیگر اثر چندانی نخواهند داشت و خنثی خواهند بود و سوم؛ سناریوی «تأثیر مثبت» و تقویت‌کننده که براساس آن هر دو بر یکدیگر تأثیر مثبت و تقویت‌کننده خواهند داشت و موجب پیشرفت یکدیگر می‌شوند.

رضاخواه (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «بیداری اسلامی و آینده محور مقاومت» این‌گونه استدلال کرده است که بیداری اسلامی همان‌طور که باعث تقویت جایگاه محور مقاومت در منطقه شده است، چالش‌های نوینی را نیز برای این ائتلاف به همراه داشته است که مواجهه با آن نیازمند وسعت منظر نظر، آمادگی بر مبنای سناریوهای مختلف، به‌کارگیری نسل جوان و پرانرژی در ساختارهای سیاسی، طراحی رویکردهای سیاسی منعطف و هوشیاری بیش از پیش سیاست‌مداران این ائتلاف می‌باشد.

خرمشاد (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و تمدن نوین اسلامی» به پاسخ به این پرسش برآمده است که انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی چه تأثیری بر شکل‌گیری بیداری اسلامی کنونی و بسترسازی برای تمدن جدید اسلامی دارد؟ ایشان در پایان به این نتیجه رسیده است که بیداری اسلامی امروزی که خود ملهم از بیداری انقلاب اسلامی ایران است، در شرایط زمانی و جهانی کنونی می‌تواند با تکیه بر ظرفیت‌های تمدن‌ساز دهه چهارم حیات جمهوری اسلامی، تقاضا و میل فزاینده موجود در جهان اسلام به سوی تمدن نوین اسلامی را تقویت، تأمین و تحکیم نماید.

هزاوه‌ای (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و آینده اسلام سیاسی در منطقه» به موضوع ارتباط انقلاب اسلامی ایران با پدیده بیداری اسلامی و موضوع اسلام سیاسی و هم‌چنین تأثیر انقلاب اسلامی بر این مقوله پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که بیداری اسلامی سه موج تاریخی - اجتماعی و سه خرده‌گفتمان اصلاحی، انقلابی و جهاد و

مشارکت دارد که هر یک از این امواج و خرده گفتمان‌های سه گانه در زمینه‌های اجتماعی سیاسی و فرهنگی کشورهای منطقه شکل گرفته، رشد یافته و گسترش پیدا کرده است. دالّ محوری در گفتمان انقلاب اسلامی و امواج سه گانه بیداری اسلامی و نیز خرده گفتمان‌های اصلاحی، انقلابی و جهاد و مشارکت، اسلام سیاسی است که به سمت مسلط شدن در فرآیند شکل‌گیری بیداری اسلامی نزدیک می‌شود و این امر نشانه نسبت مستقیم انقلاب اسلامی ایران و بیداری اسلامی در منطقه به لحاظ مبانی نظری و تجربه تکامل یافته تاریخی از درون و بیرون در کشورهای منطقه است.

اکبری (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «آینده پژوهی بیداری اسلامی در شمال آفریقا» به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال برآمده است که در آینده بیداری اسلامی در شمال آفریقا چه راهبردهایی پیش روی ج.ا.ایران وجود دارد که با توجه به نتایج تحلیل وضعیت موجود نهضت‌های شمال آفریقا و تحلیل موقعیت ج.ا.ایران نسبت به نهضت‌ها، راهبردهایی همچون حمایت مستقیم، ارتباط با شبکه نخبگان، مشارکت با سایر الگوهای اسلام موازی و مؤثر در جنبش‌ها، تحکیم و تقویت امت واحد اسلامی، جریان‌سازی، روایت‌گری به‌جای تصریح، تولید ادبیات در بیداری اسلامی، تولید و عرضه دکترین‌های برآمده از انقلاب اسلامی و ساخت عقبه نظری با برنامه اقدام، به‌عنوان راهبردهای برگزیده ارائه شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر مبنای هدف از نوع «تحقیقات توسعه‌ای» و بر مبنای ماهیت از نوع «توصیفی - پیمایشی» بوده که با توجه به استفاده توأمان از روش‌های کمی (پیمایشی) و روش‌های کیفی (تحلیل محتوای کیفی) رویکردی «آمیخته» دارد. جامعه آماری تحقیق شامل آن دسته از خبرگان و کارشناسان حوزه بیداری اسلامی است که تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌های مرتبط با پژوهش داشته‌اند. حجم نمونه شامل ۳۲ نفر از خبرگان و کارشناسان این حوزه است که با روش نمونه‌گیری «گلوله برفی» شناسایی و به‌صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. به‌منظور

گردآوری اطلاعات موردنیاز جهت تدوین ادبیات تحقیق از «مطالعات کتابخانه‌ای» با استفاده از ابزار «فیش‌برداری» و جهت گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از ابزار «مصاحبه نیمه‌ساختاریافته» و در بخش کمی از «پرسش‌نامه بسته» استفاده شده است. پرسش‌های مصاحبه و پرسش‌نامه از دو جنبه روایی ظاهری و محتوا توسط خبرگان تأیید گردیده و ضریب پایایی پرسش‌نامه (آلفای کرونباخ) ۰/۸۲۶ محاسبه که بیانگر پایایی بالای پرسش‌نامه بوده است. به منظور محاسبه پایایی کدگذاری مصاحبه‌ها نیز از روش شاخص ثبات یا پایایی بازآزمون^۱ استفاده شده است و برای این منظور سه مصاحبه به طور تصادفی انتخاب و مجدداً عملیات کدگذاری پس از گذشت ۳۰ روز انجام پذیرفت و نتایج مورد مقایسه قرار گرفت و بدین ترتیب پایایی بازآزمون مصاحبه‌ها ۸۲ درصد محاسبه شد که با توجه به اینکه این میزان بیشتر از ۷۰ درصد می‌باشد، می‌توان گفت پایایی کدگذاری مصاحبه‌های این تحقیق، مورد تأیید است.

داده‌های کیفی احصاشده از مصاحبه‌ها از روش «تحلیل محتوای استقرایی» و داده‌های کمی جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه‌ها با استفاده از «آماره‌ها یا پارامترهای توصیفی» تجزیه و تحلیل و جهت رتبه‌بندی اهمیت گزاره‌های پرسش‌نامه نیز از روش «آنتروپی شانون»^۲ استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل آماری داده‌های جمعیت‌شناختی

اطلاعات جمع‌آوری شده مربوط به پاسخ‌دهندگان و توصیف آماری آن به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جامعه آماری (برحسب درصد)

سن خدمتی				
۱۰ الی ۱۵ سال	۱۵ الی ۲۰ سال	۲۰ الی ۲۵ سال	۲۵ الی ۳۰ سال	۳۰ سال به بالا
۹/۳۸	۲۱/۸۷	۲۵	۲۸/۱۳	۱۵/۶۲

1. Re- test Reliability
2. Shnnon Entropy

رشته تحصیلی				
مطالعات منطقه‌ای	علوم سیاسی	جغرافیای سیاسی	مدیریت راهبردی	روابط بین‌الملل
۳۱/۲	۱۸/۷	۱۵/۷	۱۵/۷	۱۸/۷
سازمان یا محل خدمتی				
مراکز راهبردی	امور خارجه	خبرگان دانشگاهی	نیروهای مسلح	وزارت اطلاعات
۱۸/۷۵	۱۵/۶۲	۱۸/۷۵	۳۷/۵	۹/۳۷
سطح تحصیلات				
کارشناسی	کارشناسی ارشد	دانشجوی دکتری	دکتری	
۶/۲۵	۳۴/۳۷	۲۵	۳۴/۳۷	
سابقه مطالعه و فعالیت در حوزه بیداری اسلامی				
یک تا سه سال	سه تا پنج سال	بیش از پنج سال		
۱۵/۶۲	۳۷/۵	۴۶/۸۸		

۲- تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌های تحقیق

با عنایت به موضوع، چشم‌انداز کلی در قالب مطلوبیت‌های تحولات آینده جنبش‌های بیداری اسلامی، از منظر آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی با استناد بر مطالعه اسناد بالادستی و هم‌چنین مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با تعدادی از کارشناسان و خبرگان فعال در حوزه بیداری اسلامی، ۱۷ مؤلفه احصا شد و در معرض قضاوت ۳۲ نفر از خبرگان این حوزه قرار گرفت. از میان مطلوبیت‌های مذکور، ۱۵ مؤلفه با موافقت بالای ۸۰ درصد به‌عنوان مطلوبیت‌های کلیدی بیداری اسلامی انتخاب گردید که نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. مطلوبیت‌های کلیدی بیداری اسلامی در جهان اسلام

رتبه	عنوان مطلوبیت	درصد موافقت	ضریب اهمیت
۱	آگاهی و برانگیختگی امت اسلامی	۹۶/۹	۰/۰۶۰۷
۲	بازگشت جهان اسلام به هویت اسلامی	۹۶/۹	۰/۰۶۰۶
۳	شفاف‌شدن شاخص‌های اسلام ناب محمدی (ص) از اسلام آمریکایی	۹۳/۸	۰/۰۶۰۳

رتبه	عنوان مطلوبیت	درصد موافقت	ضریب اهمیت
۴	روابط حسنه ج.ا.ایران با جهان اسلام	۹۳/۸	۰/۰۶۰۱
۵	گسترش تفکرات و اندیشه‌های امام خمینی ^(ره) و مقام معظم رهبری	۹۳/۸	۰/۰۶۰۱
۶	گسترش روح اعتماد به نفس، عزت‌مندی و عزت‌مداری بین مسلمانان	۹۶/۹	۰/۰۶۰۰
۷	مبارزه با استبداد و خودکامگی حکام اقتدارگرا و گسترش مردم‌سالاری دینی	۹۶/۹	۰/۰۵۹۴
۸	کاهش حضور و نفوذ قدرت‌های سلطه‌گر در کشورهای اسلامی	۹۳/۸	۰/۰۵۹۳
۹	الهام‌بخشی و مرجعیت فکری و عملی ج.ا.ایران برای کشورهای اسلامی	۸۷/۵	۰/۰۵۹۱
۱۰	به‌چالش کشیدن فرهنگ لیبرال دموکراسی و قطیبت فرهنگ و تمدن اسلامی	۹۰/۶	۰/۰۵۹۰
۱۱	حرکت برای پی‌ریزی تمدن نوین اسلامی	۹۳/۸	۰/۰۵۹۰
۱۲	ضدیت با صهیونیسم، ترویج گفت‌وگو، مقاومت و دفاع از آرمان فلسطین	۸۷/۵	۰/۰۵۸۷
۱۳	تلاش مسلمانان جهت رهایی از وابستگی و تقویت روحیه آزادی‌خواهی	۹۰/۶	۰/۰۵۸۶
۱۴	ایجاد اتحادیه کشورهای اسلامی همسو با ج.ا.ایران در حمایت از بیداری اسلامی	۸۴/۴	۰/۰۵۷۳
۱۵	توجه جدی به پیاده‌شدن احکام اسلامی در کشورهای اسلامی	۸۴/۴	۰/۰۵۷۲
۱۶	آغاز بیداری اسلامی در کشورهای مهم جهان اسلام	۷۸/۱	۰/۰۵۵۶
۱۷	تشکیل ائتلاف بین‌المللی در بین تشکل‌ها و جریانات معتقد به بیداری اسلامی در کشورهای مختلف	۷۵	۰/۰۵۴۸

همان‌گونه که در جدول ۳ مشخص می‌باشد، در میان مطلوبیت‌های کلیدی بیداری اسلامی از منظر آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران، سه مؤلفه «آگاهی و برانگیختگی امت اسلامی»، «بازگشت جهان اسلام به هویت اسلامی» و «شفاف‌شدن شاخص‌های اسلام ناب از اسلام آمریکایی» بالاترین ضریب اهمیت نسبت به سایر مطلوبیت‌ها را دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

انقلاب اسلامی مقوله بیداری اسلامی را در جهان اسلام و در کل عالم، همواره یکی از

مهم‌ترین اهداف تعریف شده برای خود می‌داند؛ این انقلاب به‌عنوان سرآغاز بیداری اسلامی معاصر، رسالت آگاهی‌رسانی به مردم کشورهای منطقه پیرامون فرصت‌ها و چالش‌های خیزش‌های انجام‌شده را برعهده دارد. رشد و بالندگی و موفقیت‌های انقلاب اسلامی، درحقیقت الهام‌بخش بیداری اسلامی و مؤثر در جلوه‌های آن است. به‌واقع آموزه‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی مبتنی بر عدالت اجتماعی، مردم‌سالاری دینی، استقلال و آزادی که توانسته است به تلفیقی از جمهوریت و اسلامیت دست یابد، الگوی بسیاری از جنبش‌ها و خیزش‌های مردمی است. از این دیدگاه می‌توان گفت که انقلاب اسلامی نقطه عطفی در بیداری و رهایی نه‌فقط جهان اسلام که دیگر ملت‌ها به‌شمار می‌آید. در این میان آنچه اهمیت دارد، شناسایی شاخص‌هایی به‌منظور تشخیص حرکت‌ها و خیزش‌های اصیل بیداری اسلامی مبتنی بر اسلام ناب محمدی (ص) است. جمهوری اسلامی ایران به‌منظور خودداری از محاسبات اشتباه در حمایت یا عدم حمایت از خیزش‌های آینده جریان‌های اسلامی، می‌بایست شناخت کافی از مطلوبیت‌های بیداری اسلامی ازمنظر ارزش‌ها، آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی ایران داشته باشند. با همین هدف، این مقاله اقدام به احصای این مطلوبیت‌ها با استناد بر اسناد بالادستی و مصاحبه با کارشناسان و خبرگان حوزه بیداری اسلامی نموده و سپس با استفاده از نظرات خبرگان نسبت به شناسایی مطلوبیت‌های کلیدی و میزان اهمیت آن‌ها مبادرت ورزیده است. همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، در میان مطلوبیت‌های کلیدی بیداری اسلامی ازمنظر آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران سه گزاره «آگاهی و برانگیختگی امت اسلامی»، «بازگشت جهان اسلام به هویت اسلامی» و «شفاف‌شدن شاخص‌های اسلام ناب از اسلام آمریکایی» از بالاترین ضریب اهمیت نسبت به سایر مطلوبیت‌ها برخوردار هستند. نکته مهم در این میان آن است که خبرگان حوزه بیداری اسلامی با انتخاب مؤلفه «آگاهی و برانگیختگی امت اسلامی» به‌عنوان با اهمیت‌ترین مطلوبیت بیداری اسلامی ازمنظر انقلاب اسلامی، با نظرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کاملاً هم‌نوا و هم‌نظر بوده‌اند.

در پایان پیشنهاد می‌گردد به‌منظور راهبری تحولات آینده جنبش‌های بیداری اسلامی ازسوی ج.ا. ایران، متولیان امر موارد ذیل را لحاظ نمایند:

- به منظور جلوگیری از غافلگیری و اجتناب از عکس‌العمل‌های شتاب‌زده، سازمان‌های مرتبط با جنبش‌های بیداری اسلامی، اقدام به طراحی و راه‌اندازی سامانه‌های دیده‌بانی نموده و آخرین تحولات محلی و منطقه‌ای کشورهای اسلامی را به‌طور پیوسته و واقع‌بینانه رصد نمایند.
- بررسی تحولات آینده جنبش‌های بیداری اسلامی در کشورهای اسلامی هدف، در قالب رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های خاص تعریف گردیده و نتایج آن در اختیار سازمان‌های ذی‌نفع قرار گیرد.
- مطلوبیت‌های بیداری اسلامی از منظر آرمان‌ها و اهداف ج.ا.ایران سرلوحه سازمان‌های متولی قرار گرفته و از خطاهای راهبردی در حمایت از جنبش‌های غیراصیل اسلامی اجتناب به‌عمل آید.
- سازمان‌ها و نهادهای متولی بیداری اسلامی، در راستای تفهیم و نهادینه‌سازی مطلوبیت‌های مدنظر ج.ا.ایران در میان جنبش‌های بیداری اسلامی، طرح‌های راهبردی تدوین و نسبت به عملیاتی‌شدن آن‌ها، برنامه‌ریزی‌های لازم را به‌عمل آورند.
- به منظور تبیین آرمان‌های انقلاب اسلامی و مطلوبیت‌های موردنظر ج.ا.ایران، نشست‌های تخصصی سالیانه با حضور رهبران جنبش‌های اسلامی برگزار گردد.
- پیشنهاد پژوهشی: تحقیق حاضر صرفاً به شناسایی مطلوبیت‌های تحولات آینده جنبش‌های بیداری اسلامی با توجه به آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی ایران از منظر متولیان حوزه بیداری اسلامی پرداخته است. شایسته است به منظور احصای شاخص‌های هر یک از مؤلفه‌های شناسایی‌شده، تحقیق مستقلی دیگری صورت پذیرد.

منابع

- احمدی، حمید (۱۳۹۰)، سیر تحول جنبش‌های اسلامی از نهضت سلفیه سیدجمال تا بیداری اسلامی (۱۳۹۰-۱۲۴۹ش)، تهران: دانشگاه امام صادق، چاپ اول.

- آدمی، علی؛ حبیبی، سیدمهدی؛ بخشی تلیابی، رامین (۱۳۹۱)، انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و ایران‌هراسی دولت‌های عربی منطقه، فصل‌نامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، ۱ (۱).
- اطهری، سیدحسین؛ کشاورز، حمیدرضا؛ راعی، فهیمه (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های اخیر خاورمیانه با تأکید بر مفهوم اشاعه نظریه سازه‌انگاری، دوفصل‌نامه مطالعه سیاسی جهان اسلام، ۲ (۱ و ۲).
- اکبری، بهمن (۱۳۹۰)، آینده‌پژوهی بیداری اسلامی در شمال آفریقا، فصل‌نامه مطالعات روابط فرهنگی بین‌الملل، ۱ (۲).
- اکرمی‌نیا، محمد (۱۳۹۲)، راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دست‌یابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴، فصل‌نامه مطالعات راهبردی، ۱۶ (۲).
- الویری، محسن (۱۳۹۰)، بیداری اسلامی از باورها تا نهادها، ماه‌نامه روابط فرهنگی، (پیاپی ۱).
امام خمینی^(ره) (۱۳۸۲)، صحیفه نور، تهران: دفتر حفظ و نشر آثار امام خمینی^(ره)، چاپ سوم.
- بشیر، حسن (۱۳۹۲)، مبانی نظری بیداری اسلامی از نگاه امام خمینی^(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، تهران: دانشگاه امام صادق^(ع).
- پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) قابل دسترسی به آدرس: <http://khamenei.ir>
- التیامی، رضا (۱۳۹۹)، سیاست ترویج بنیادگرایی و بالکانیزه‌سازی خاورمیانه پس از بیداری اسلامی: تهدیدات پیش روی جمهوری اسلامی ایران و متحدان منطقه‌ای آن، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۲).
- جبلی، پیمان؛ حسینی، محمدرضا؛ حاجی سیاری، مهدی (۱۳۹۷)، سناریوهای آینده جریان بیداری اسلامی در تونس، فصل‌نامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، ۸ (۳۰).
- جعفری، سیداصغر؛ قاسمی، علی‌رضا (۱۳۹۳)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی در قبال بیداری اسلامی، فصل‌نامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۳ (۲).
- جعفری، علی‌اکبر (۱۳۹۹)، عوامل سیستماتیک و دومینوی بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- جواهری، محمدرضا (۱۳۹۸)، بیداری اسلامی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۸ (۱۶).
- چهرآزاد، سعید (۱۳۹۹)، بازنمایی پیوستارگونه مفهوم «بیداری اسلامی» در اندیشه سیاست‌گذارانه امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- حاتمی، محمدرضا (۱۳۹۲)، بررسی الگوپذیری خیزش‌های جدید خاورمیانه و شمال آفریقا مدل انقلاب

- اسلامی یا مدل آمریکایی، فصل‌نامه جستارهای سیاسی معاصر، ۴ (۴).
- حسینی، محمدتقی (۱۳۹۰)، بررسی نظریه بیداری اسلامی در مورد انقلاب‌های خاورمیانه، دوفصل‌نامه جستارهای سیاسی معاصر، ۲ (۳ و ۴).
- خرمشاد، محمدباقر (۱۳۹۲)، انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و تمدن نوین اسلامی، فصل‌نامه راهبرد فرهنگ، ۶ (۲۳).
- دهشیری، محمدرضا؛ نجاتی‌آرانی، حمزه (۱۳۹۱)، چالش‌های مشترک فرهنگی مذهبی فراروی گفتمان بیداری اسلامی، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۹ (۲۸).
- رضاخواه، علیرضا (۱۳۹۲)، بیداری اسلامی و آینده محور مقاومت، دوماه‌نامه زمانه، ۳۱ (۳۲).
- رنجکش، محمدجواد (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های بیداری اسلامی با تأکید بر مفهوم اشاعه سازه‌انگاری، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۸ (۱۵).
- سیرکی، گارینه کشیشیان (۱۳۹۹)، تأثیر گفتمان امام خمینی بر بیداری اسلامی، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- صفوی، یحیی؛ ابراهیمی کیانی، هادی (۱۳۹۴)، بررسی نسبت گفتمانی میان بیداری اسلامی (انقلاب‌های تونس و مصر) با انقلاب اسلامی ایران، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۲ (۴۰).
- صوفی نیارکی، تقی (۱۳۹۱)، بیداری اسلامی (هویت تمدنی و چالش‌های پیش رو) در اندیشه حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری، تهران: نهضت نرم‌افزاری.
- عباسی، مجید (۱۳۹۹)، بازتاب‌های سازه‌انگارانه انقلاب اسلامی ایران بر تحولات انقلابی جهان عرب، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- عبدالحسین‌زاده، محمد؛ لطیفی، میثم (۱۳۹۲)، طراحی مدل مفهومی بیداری اسلامی مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری (استراتژی تئوری داده‌بنیاد متنی)، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۲ (۴).
- عزیزان، میثم (۱۳۹۱)، روش الگوسازی و الگوبرداری در بیداری اسلامی از منظر مقام معظم رهبری، تهران: نهضت نرم‌افزاری.
- فتحی، یوسف (۱۳۹۳)، نسبت صدور انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی از منظر امام خمینی^(ره)، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۱ (۳۶).
- فوزی، یحیی (۱۳۹۲)، جریان‌شناسی فکری جنبش بیداری اسلامی، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۳).
- قاسمی‌آرانی، ابوذر (۱۳۹۲)، امام خمینی^(ره) و بیداری اسلامی، فصل‌نامه جبل‌المتین، ۲ (۲).
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

- قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای.
- کربلایی نظر، محسن؛ پارسانیا، حمید (۱۳۹۲)، بررسی ماهیت بیداری اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۳).
- مبینی مقدس، مجید؛ عبدسرمادی، نرگس (۱۳۹۲)، دیپلماسی عمومی نوین و بیداری اسلامی، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۳).
- محمودی، اعظم (۱۳۹۸)، بررسی جنبش‌های بیداری اسلامی با رویکرد آسیب‌شناسانه، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۸ (۱۶).
- مرادپور دهنوی، امیرحسین (۱۳۹۹)، درآمدی بر مراحل بیداری اسلامی در جهان اسلام، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- مرادخانی، سیدعلی (۱۳۹۲)، چالش‌های پیش روی بیداری اسلامی، فصل‌نامه جبل‌المتین، ۲ (۳ و ۴).
- مرتضوی، مصطفی (۱۳۹۲)، بیداری اسلامی، اصفهان: نشر آرما.
- مسعودنیا، حسین، رضایی، مسعود (۱۳۹۴)، اثرگذاری بیداری اسلامی خاورمیانه عربی بر روابط بین‌الملل، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۲ (۴۰).
- مطلبی، مسعود (۱۳۹۹)، نظریه بیداری اسلامی و نظریه‌های رقیب؛ استنتاج بهترین تبیین در تحلیل تحولات خاورمیانه عربی، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۹ (۱۷).
- نیاتیان، محمداسماعیل (۱۴۰۰)، گفتمان انقلاب اسلامی و مواجهه با چالش تبدیل‌سازی، دوفصل‌نامه مطالعات بیداری اسلامی، ۱۰ (۱۹).
- نوری تل‌زالی، مسعود؛ فلاح‌پیشه، حشمت‌الله (۱۳۹۷)، آینده اسلام سیاسی در مصر با تأکید بر جریان‌ات اسلام‌گرا، فصل‌نامه مجلس و راهبرد، ۱ (۹۳).
- هراتی، محمدجواد (۱۳۹۲)، سناریوهای آینده تعامل دوسویه «بیداری اسلامی» و «گفتمان انقلاب اسلامی ایران»، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۳).
- هزاوه‌ای، سیدمرتضی (۱۳۹۱)، انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و آینده اسلام سیاسی در منطقه، فصل‌نامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، ۱ (۴).
- ولایتی، علی‌اکبر (۱۳۹۲)، بیداری اسلامی (ضمیمه تاریخ معاصر ایران)، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- یوسفی، محمدرضا؛ رضایی اصفهانی، محمدعلی (۱۳۹۲)، اهداف بیداری اسلامی از منظر قرآن کریم، فصل‌نامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۳).

Identifying Key Desires of Future Developments of Islamic Awakening Movements from the Perspective of the Ideals of the Islamic Revolution of Iran

Seyyed Shahaboddin Hejazi *

Abstract

The present article has been conducted with the aim of identifying the desirability of the Islamic Awakening from the perspective of the ideals of the Islamic Revolution and based on the purpose; it is a practical research. Statistical Society; It includes 32 experts related to the field of Islamic Awakening who have been identified by snowball method and have been purposefully selected. In order to collect the information needed to compile the research literature, library studies using filing tool" and in order to collect real data, "field studies" using "semi-structured interview" and "closed questionnaire" tools have been used. Interview questions and questionnaires have been validated by experts in terms of both apparent validity and content. Using SPSS software, the reliability coefficient (Cronbach's alpha) was calculated to be 0.826, which indicates the high reliability of the questionnaire. In order to analyze the quantitatively collected data from "descriptive statistics or parameters" and also in order to rank the importance of the questionnaire propositions, the "Shannon entropy method" has been used. in the end; Among the cited propositions, 15 components were selected as key benefits and the three components of "awareness and awakening of the Islamic Ummah", "return of the Islamic world to Islamic identity" and "clarification of the characteristics of pure Islam from American Islam" by experts as the most important benefits Islamic Awakening were elected.

Keywords: Islamic Awakening, Future Developments, Islamic Revolution, Desirability.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* Assistant Professor, College of Management, Imam Khomeini University of Marine Sciences Mazandaran, Iran